

دانشگاه فرهنگیان

دو فصلنامه علمی تخصصی

پژوهش در آموزش زبان و ادبیات عرب

دوره دوم، شماره دوم، تابستان ۱۳۹۹

چگونگی جذابیت‌بخشی و فعال‌سازی کلاس درس عربی

* علی فاطمی دوست

ارسال: ۱۳۹۹/۰۴/۲۴

پذیرش: ۱۳۹۹/۰۶/۳۱

چکیده

امروزه از آموزش و یادگیری به عنوان یک فرآیند منظم یاد می‌شود که به موجب آن لازم است علاوه بر تقویت مهارت‌ها و نگرش‌های دانش‌آموزان، از شیوه‌های جذاب و فعال، تدریس مؤثر و کارآمد استفاده کرد. موفقیت در این زمینه، نیاز به امکانات از قبل آماده شده دارد که بر اساس شناخت از فراگیران و برنامه‌ریزی برای ایجاد ارتباط بهتر در ظاهر و رفتار همانند استفاده از زیبایی‌های مناسب، مهارت فن بیان، خوش‌رفتاری، سخت‌گیری نکردن و ندادن تکالیف سخت، شاداب‌سازی کلاس از یک سو و از سوی دیگر به‌کارگیری روش‌های جذاب و فعال متناسب با درس مثل؛ استفاده از برنامه‌ریزی و طراحی آموزش مناسب، انگیزه‌سازی، ایجاد جو مطلوب و ارتباط مؤثر و پاسخگویی به نیازهای ویژه دانش‌آموزان، استفاده از فن‌آوری‌های نوین، تقویت مهارت استنباط، تقویت مهارت‌های تفکر، خوب گوش دادن، خوب خواندن، خوب سؤال کردن، بارش مغزی، روش اکتشافی (مکاشفه‌ای)، روش مسئله‌ای، واحدها و بازی و ... با اجرایی متناسب با درس و از جمله درس عربی دارد که نگارنده با تجزیه و تحلیل مختصری، به این نتیجه رسید که با استفاده از شیوه‌های فوق می‌توان دانش‌آموزان کنجکاو را مشتاق دانش نمود و راه را برای یادگیری پایدار، آسان نمود به‌ویژه اگر در استفاده از این روش‌ها، خلاقیت و بازی چاشنی کار قرار گیرد.

کلیدواژه‌ها: روش‌های جذاب، فعال، تدریس، یادگیری، درس عربی

مقدمه

می‌دانیم که علوم، دارای تنوع بسیار زیادی هستند و درس عربی نیز یکی از دروس مهم این علوم است که در مدارس تدریس می‌شوند. اگرچه کتب درسی عربی، دارای دروس مختلف با اهداف متنوعی هستند لیکن اصول کلی در به‌کارگیری روش‌های تدریس جذاب و فعال در آن‌ها، تقریباً مشترک است و آنچه این روش‌ها را از یکدیگر متمایز می‌سازد، تفاوت در شکل و نوع اجرای آن‌ها در کلاس است. در این مقاله سعی بر این شده است که با بررسی بسترها و زمینه‌های جذاب سازی کلاس درس به شیوه‌های تدریس فعال و کارآمد پرداخته شود.

اهمیت و ضرورت مسئله:

در یادگیری فعال، علاوه بر نقش معلم و محیط، ایفای نقش اصلی بر عهده دانش‌آموزان است؛ طوری که خود دانش‌آموز باید به مکاشفه بپردازد و در پی تعامل با دیگران، به درک و فهم مسائل دست یابد و زمینه ارتباط سازنده، حسن تعاون و هم‌اندیشی و طرز تفکر او - که بالاترین ارزش در تعلیم و تربیت است - در او ایجاد و تقویت شود.

علیرغم توصیه‌های صاحب‌نظران و اقرار معلمان مبنی بر مؤثر بودن روش‌های جذاب و فعال در آموزش، متأسفانه این امر در سیستم آموزشی ما، با استقبال کمتری مواجه شده است. شاید به‌جرئت بتوان گفته که امروزه جز در برخی از مدارس خاص، جشنواره‌های فرمالیته و گاه مراکز دانشجویی، در کمتر جایی می‌توان ردپایی از این روش‌ها را یافت. هرچند امروزه در کشور ما، تلاش‌هایی شده تا این وضعیت نسبت به سابق، پیشرفت‌هایی به لحاظ کمی و کیفی به خود ببیند اما هنوز به حد مطلوب و استاندارد کشورهای توسعه‌یافته نرسیده است.

شاید یکی از دلایل و توجیه‌های اصلی این کمبودها از سوی معلمان، نبود وقت و امکانات کافی باشد اما نباید فراموش کرد که تحقق فرایند آموزش و یادگیری برای معلم و دانش‌آموز، یک رسالت و وظیفه راهبردی محسوب می‌شود که هرچند لازمه آن، ایجاد شرایط مطلوب، سازوکارهای آموزش فعال و مفید در بستری مناسب - با توجه به امکانات موجود و زمانی بندی در دسترس - هست اما چه‌بسا با به‌کارگیری روش‌های پویا و جذاب، شاید بتوان جای خالی کمبود امکانات و ضیق وقت را تا حد زیادی جبران کرد تا عمق یادگیری دانش‌آموزان افزایش یابد و یادگیری به بروز رفتار مفید و تولید افکار مناسب، منتج شود.

برای جذاب‌سازی و فعال نمودن کلاس درس، شیوه‌های متفاوتی وجود دارد که در زیر به برخی از این شیوه‌ها که نتیجه تجربه‌های شخصی بنده در جریان کلاس و در درس عربی است، می‌پردازم:

عدم سخت‌گیری مفرط و نیز عدم تحمیل تکالیف سنگین

خداوند در آیه ۲۸۶ از سوره بقره می‌فرماید: «رَبَّنَا لَا تُؤَاخِذْنَا إِنْ نَسِينَا أَوْ أَهْطَأْنَا رَبَّنَا وَلَا تَحْمِلْ عَلَيْنَا إِصْرًا كَمَا حَمَلْتَهُ عَلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِنَا رَبَّنَا وَلَا تُحَمِّلْنَا مَا لَا طَاقَةَ لَنَا بِهِ»

«پروردگارا، ما را مواخذه نکن به خاطر آنچه فراموش کرده‌ایم و آنچه خطا نمودیم، پروردگارا، تکالیف سنگین بر دوش ما و امگزار، همان‌طور که بر ماقبل از ما قراردادی و کاری را که عقل آن نداریم از ما مخواه.»

به نظر می‌رسد در جوانان، بیشتر احساسات سطحی، مبنای اراده و انجام کارهایشان قرار می‌گیرد و تنها لذت و خوشی آنی و لحظه‌ای، مبنای هدف‌گذاری و حرکت آنان می‌شود، بدون آنکه به فردای زندگی و عواقبش، عمیقاً توجه کنند و یا کاری در جهت آینده‌نگری انجام دهند؛ شاید از همین رو باشد که راحتی، تنوع‌طلبی، سنت‌شکنی و بی‌توجهی به هنجارهای خانواده و جامعه -به‌دوراز «امرونی»ها و «بایدونباید»ها - در بین نسل جوان ما مطلوبیت و محبوبیت کاذبی به دست آورده است. جوانان معمولاً نسبت به «تکلیف»، «وظیفه» یا «مسئولیت» در زندگی و جامعه، روی خوشی نشان نمی‌دهند و از هر گونه گفتار و رفتار دیکته‌ای یا هرگونه روش محدودکننده ایجابی و سلبی، گریزان هستند؛ به همین دلیل کمی طول خواهد کشید تا آن‌ها نیز بتوانند با تفاهم عقلانی و گفتگوی آگاهانه و استدلال منطقی، با زندگی ارتباط برقرار کنند.

به‌کارگیری روش‌های جذاب و فعال در تدریس

شاید اغلب دبیران دوست دارند موضوعات و مطالب درسی را آن‌گونه که مورد پسند خودشان است بیان کنند و از این نکته غافل می‌شوند که عدم توجه بحث نیازسنجی و انگیزش در دانش‌آموزان در فرایند آموزش تا چه حد مهم و حیاتی است؛ چراکه جوانان همواره دوست دارند در مورد علایق، سلاقی، نیازها، دغدغه‌ها و مسائل مربوط به خودشان گفت‌وگو و در بحث‌های مربوط به آن مشارکت و مصاحبت کنند.

اگر دانش‌آموز یا فراگیر بتواند موضوع و محتوای یادگرفته را آن‌طور که شایسته و بایسته است، هضم کند و بتواند بین مطالب یاد گرفته شده و خود، زندگی، شهر، مردم یا جامعه خودش پیوند ایجاد کند و ارتباط بین آن‌ها درک کند، نه تنها مطلب را به‌گونه‌ای یاد می‌گیرد که هرگز فراموش نخواهد کرد، بلکه میزان علاقه‌اش به یادگیری مطالب جدید نیز بیشتر و بیشتر خواهد شد و به جستجوی اطلاعات و سرنخ‌های تازه، برای کشف ابعاد جدیدتر موضوعات، خواهد رفت. برای رسیدن به این امر باید از روش‌های تدریس فعال و کاربردی استفاده کرد؛ اما اگر یاددادن‌ها (درس‌ها) به‌گونه‌ای باشد که یادگیرندگان (دانش‌آموزان) وادار شوند از خود رفتاری نشان دهند که هرگز به مفهوم واقعی آن پی نبرده‌اند یا به روش‌هایی عمل کند که به «وجود خودشان» و یا «درون خودشان» ارتباطی برقرار نکنند احساس خواهند کرد که فردی بیهوده و بی‌ثمر هستند. (نیک منش، ۱۳۸۴)

انگیزه‌سازی

لازمه هر شروعی در امر تدریس، ایجاد شرایط مطلوب و فضا سازی است. فرآیند یاددهی-یادگیری یک معادله دوسویه است و به توافق و تمایل هر دو طرف این معادله نیاز دارد؛ پس بدین ترتیب، معلم نمی‌تواند بدون توجه به انگیزه و علاقه دانش‌آموزان، تدریس خود را شروع کند؛ زیرا تدریس، تزریق نیست بلکه یک تعامل فعالانه است. با این حساب، مهارت معلم در این مرحله، بسیار مهم است و نقطه شروع تدریس، به هنر خاصی نیاز دارد تا انگیزه‌ای توأم با هدفمندی و نشاط در دانش‌آموزان را برای یادگیری به وجود آورد. همان‌طور که امام علی (ع) فرموده‌اند: «هنگامی که دل‌ها نشاط یافتند، علم و کمال را در آن‌ها به ودیعه بگذارید و هرگاه از نشاط تهی و گریزان شدند آن‌ها را وداع کنید؛ زیرا دل‌ها در چنین حالتی آماده‌ی فراگیری علم نیستند.» (بحارالانوار، ج ۷۸)

ایجاد علاقه و انگیزه آغازین برای شروع کلاس درس و فرایند یادگیری، بسیار فراوان هستند که به بعضی از آن‌ها -که خودم در کلاس از آن بهره‌جسته‌ام- در زیر اشاره می‌شود:

استفاده از فناوری‌های نوین

استفاده از فناوری‌های نوین می‌تواند خلاقیت و نوآوری را در دانش‌آموزان افزایش دهد و یادگیری آنان را هدفمند و پایدار سازد.

برای آنکه یادگیری در ذهن تثبیت گردد می‌بایست به‌صورت کاربردی از آن استفاده شود تا برای همیشه در ذهن بماند، از آنجاکه کارتن و فیلم‌های کوتاه برای دانش‌آموزان جذابیت دارد و نیمی از اوقات فراغت آن‌ها به تماشای تلویزیون می‌گذرد، من از این ظرفیت استفاده کردم و چند کارتون و فیلم کوتاه به زبان عربی تهیه نمودم. از دانش‌آموزان خواستم که ابتدا فیلم را ببینند و سپس برای من تعریف کنند که چه فهمیدند؟ با پخش فیلم، سکوتی عجیب کلاس را فرا می‌گرفت و بچه‌ها غرق تماشا می‌شدند. بعد از فیلم، بخش‌هایی از یک مکالمه را پخش می‌کردم و از آن‌ها می‌خواستم که ترجمه کنند. استفاده از فیلم‌های آموزشی سهم بسزایی در ایجاد علاقه دانش‌آموزان به زبان عربی دارد، زیرا اغلب نوجوانان و جوانان به تماشای فیلم علاقه‌مند هستند.

یکی دیگر از روش‌های ایجاد علاقه، تهیه پوستر و نصب آن در کلاس، به‌صورت ماهانه بود، مانند صرف افعال و ضمائر و... که با کمک دانش‌آموزان و برای سهولت در یادگیری و تدریس انجام می‌گرفت. تمام این فعالیت‌ها ارزیابی و ثبت می‌شد و بخشی از نمره آزمونشان محسوب می‌شد، با این روش، غول امتحان عربی که دانش‌آموزان از آن می‌ترسیدند شکسته شد. یکی دیگر از روش‌های ارزیابی من که باعث از بین رفتن اضطراب امتحان دانش‌آموزان می‌شد، این بود که از دانش‌آموزان می‌خواستم، داخل برگه، از متن درس دو سؤال طراحی کنند و هر دانش‌آموز سؤال خود را با بغل‌دستی‌اش جابجا کند و به سؤالات پاسخ دهند؛ و هر دانش‌آموز برگه دوستش را تصحیح می‌کرد و هر کس نمره بیشتری می‌گرفت، تشویق می‌شد. در این روش، دانش‌آموز به‌دوین هیچ اضطرابی، متوجه اشکالات خود می‌شد و یادگیری انجام می‌گرفت.

-استفاده از برخی روش‌های خلاق و ابتکاری و یا تکمیلی

استفاده از بازی‌های آموزشی با به‌کارگیری وسایل دست‌ساز دانش‌آموزان، یک روش خلاقانه در یادگیری محسوب می‌شود. «بازی، شیوه برخورد با زندگی است. به اعتقاد «بوسکه» انگیزه بازی را می‌توان کنجکاوی یا کاوشگری دانست و ممکن است در مورد همه چیز صادق باشد.» (حیدری، ۱۳۸۷)

تشکیل نمایشگاه از دست‌سازه‌های دانش‌آموزان باعث ترغیب و تشویق آن‌ها به پژوهش و علاقه به درس می‌شود. من نیز بعد از گذشت چند ماه از دانش‌آموزان خواستم تا هر چیزی که به یادگیری درس به آن‌ها کمک کند با کمک هم‌گروهی‌هایشان بسازند و به کلاس بیاورند و تاریخ برگزاری

نمایشگاهی از وسایل دست سازه‌هایشان را مشخص نمودیم و برای شرکت فعال در این طرح به دانش‌آموزان گفته شد که بهترین وسیله کمک آموزشی انتخاب می‌گردد. جوایزی هم در نظر گرفتم که به هر گروه درسی که در برگزاری نمایشگاه مشارکت فعال داشته باشد، اهدا کنم. از مدیریت محترم آموزشگاه خواستم که مکانی را برای برپایی نمایشگاه کلاس ما اختصاص دهند؛ ایشان نیز از این طرح استقبال نمودند و خوشبختانه طرح با موفقیت اجرا شد.

اعطای آزادی عمل و عدم وضع مقررات خشک و محدودکننده در کلاس

قوانین و مقررات خشک و محدودکننده باعث خواهد شد؛ که افراد به تدریج به رفتارهای کلیشه‌ای عادت کنند. «افکار و رفتارهای کلیشه‌ای و تکراری نقطه‌ی متضاد خلاقیت است.» بر همین اساس باید به دانش‌آموزان این اجازه داده شود تا فعالیت‌ها را آن‌گونه که دوست دارند و بر اساس ذوق و استعداد و توانایی‌شان به اجرا بگذارند. (سلیمانی، ۱۳۸۷)

گروهی از دانش‌آموزان وسایل زیبایی برای نمایشگاه تهیه کرده بودند، از جمله تهیه فلش کارت که در یک طرف آن تصویر و در سمت دیگر واژه تصویر بود که به زبان عربی نوشته شده بود و از این وسیله برای بازی در کلاس استفاده کردم به این صورت که مسابقه گروهی ترتیب دادم تا آن‌ها از روی تصویر و با کمک هم نام هر تصویر را به زبان عربی بگویند. این کار به یادگیری عمیق‌تر موضوع کمک می‌کرد و هم شور و هیجان زیادی در کلاس به وجود می‌آورد.

کارت‌های تهیه شده را در اختیار همکارم نیز گذاشتم و از ایشان خواستم در کلاس خود این بازی را اجرا کنند، ایشان نیز بازخورد مثبتی از دانش‌آموزان دریافت کرده بودند.

۳. روش اکتشافی (مکاشفه‌ای)

«آموزش و یادگیری مؤثر و کارآمد در محیطی حاصل می‌شود که نوعی مشارکت فعال بین مربی و متربیان ایجاد شده باشد؛ زیرا بدون وجود این مهم، یادگیری یک فعالیت یک‌جانبه است و مقبولیت کافی ندارد.» (فضلی‌خانی، ۱۳۸۲)

«در روش آموزش برای یادگیری اکتشافی معلم مستقیماً موضوعه‌ای درس را به دانش‌آموزان آموزش نمی‌دهد بلکه آنان را وا می‌دارد تا خودشان به کشف و ساختن دانش بپردازند.» (سیف، ۱۳۸۳)

انجام عملی غیرعادی و سؤال‌برانگیز در ابتدای تدریس، می‌تواند تا حد زیادی در جلب توجه دانش‌آموزان تأثیر بگذارد؛ یک ماهی خریدم و با ماهی سر کلاس رفتم بچه‌ها با دیدن ماهی تعجب کردند به یکی از بچه‌ها گفتم کلمه «تکتبان» را بنویس و من هم ماهی را روی میز گذاشتم خوب با هر برشی که من انجام می‌دهم به دانش‌آموز گفتم تو هم روی کلمه آن کار را انجام بده خوب من اول سر ماهی را می‌زنم شما هم حرف اول را پاک کن شد «کتبان» خوب بعد باید دم ماهی را هم بزنیم شما هم حرف آخر را بزنید چی موند؟ «کتبا» حالا برای این که ماهی قابل خوردن بشه باید به آن ادویه اضافه کنیم شما هم برای آنکه کلمه خونده بشه باید به اولش الف اضافه کنید ولی با چه صدایی ... با علامت آخرین حرف و به این ترتیب تدریس ساخت فعل امر را آموزش دادم.

۵. می‌توانیم یک مهمان، خارج از مدرسه به کلاس دعوت کنیم و چند دقیقه نخست را با مهمان به گفت‌وگو بنشینیم. برای تشویق بیشتر بچه‌ها به مکالمه در جمع دوستان و اعتمادبه‌نفس بیشتر آن‌ها

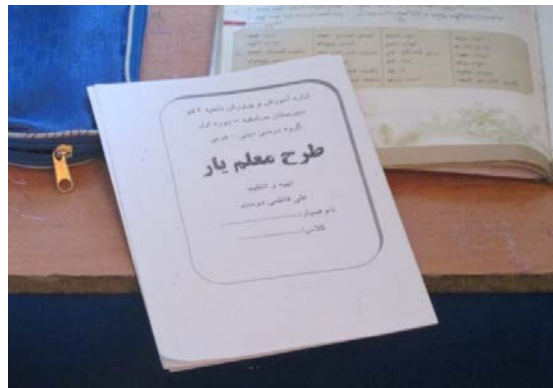
قبل از شروع درس جدید و با آمادگی قبلی دانش‌آموزان از مدیر یا معاونین دعوت می‌شد به کلاس ما بیایند و بچه‌ها در حضور آن‌ها مکالمات را اجرا کنند. این امر باعث می‌شد بچه‌ها تشویق شوند تا مکالمات را خیلی خوب و بانگیزه اجرا نمایند.

۶- فعالیت‌های گروهی بازخوردهای فوری برای معلم در توجه نشان دادن به هر فراگیر فراهم می‌آورد. مهم‌تر از همه، یادگیری را برای فراگیران لذت‌بخش می‌سازد و در آن، انگیزه‌ای مداوم برای آموزش‌های مدرسه‌ای به وجود می‌آورد. (به نقل از کتاب آموزش و پرورش در پیش) دبستان، نوشته وین تا کول، ترجمه فرخنده مفیدی تهران: سمت، ۱۳۷۴

گروه‌بندی به صورت ۳ یا ۴ نفره و معرفی یک نفر از کلاس به عنوان معلم یار و سرگروه‌های به نام همیاران که با بچه‌ها به زبان عربی صحبت کنند.

داستان گروه‌بندی برای دانش‌آموزان خسته‌کننده شده بود من این بار خواستم تغییری به این موضوع بدهم. برای این کار، دانش‌آموزی که بسیار فعال و مسلط به درس بود را از هر کلاس انتخاب کردم و آن را معلم یار نامیدم و گروه‌های مختلف سه نفره تشکیل دادم و از هر گروه یک همیار معرفی کردم و وظیفه‌ی هر یک را برایشان توضیح دادم.

قبل از ورود معلم همیار گروه‌ها باید تکالیف اعضای خود را ببینند و به همیار معلم گزارش بدهند. همیار معلم، تکالیف همیار گروه‌ها را بررسی و اشکالات آن‌ها را برطرف می‌کند.

-ایجاد یک صفحه در آخر کتاب به‌عنوان مکالمه آزاد

پاورپوینتی از مکالمه کاربردی در راستای کلاس تهیه‌کرده بودم و یک جمله به فارسی نمایش می‌دادم برای هفته آینده به کلاس بیاورند. در این خصوص خیلی استقبال کردند. آن‌ها ترجمه عربی جمله را در صفحه‌ای که در پشت کتاب چسبانده بودند می‌نوشتند و در جلسه‌ی بعدی به کلاس می‌آوردند و آن جمله را برای بقیه می‌خواندند. بهترین ترجمه انتخاب می‌شد و مورد تشویق قرار می‌گرفت.

- استفاده از انواع ارزشیابی‌ها می‌تواند به تثبیت یادگیری و رسیدن دانش‌آموز به سطح بالای دانش کمک نماید لذا من از طریق روش‌های مختلف ارزشیابی که در ذیل به نمونه‌هایی از آن‌ها اشاره شده است توانستم هم اضطراب شب امتحان و هم ترس از ارزشیابی را در آنان به حداقل ممکن برسانم.

-روش ارزشیابی مستمر دانش‌آموز مدار:

در این نوع ارزشیابی سعی می‌کردم با مقایسه‌ی وضعیت قبلی و فعلی دانش‌آموز، به ارزشیابی او بپردازم و معلم، دانش‌آموز را با خودش مقایسه کند. با دیگر دانش‌آموز مقایسه نشود با نمرات قبلی و جلسه‌های قبل قیاس شود.

- روش ارزشیابی مستمر مبتنی بر فعالیت‌های ابتکاری: (این روش را می‌شود بگوییم طراحی تکالیف و سنجش عملکردی)

در این روش ارزشیابی از دانش‌آموزان خواسته می‌شود تا با کمک هم‌گروه خود با استفاده از گستره واژگان، یک بند به زبان عربی تولید کنند و در آن از افعال مضارع استفاده کرده و زیر افعال را خط کشیده و چندم شخص بودن آن را بنویسند، سپس بندهای تولیدی در کلاس نصب و برای کلاس قرائت و ترجمه می‌شود. سپس افعال توسط نماینده گروه شرح داده می‌شود.

مثلاً با ساخت جدول رمزدار و مقاطع عربی

۴- ارزشیابی مستمر از طریق نمایش خلاق:

ما معلمان می‌توانیم به نمایش خلاق به مشابه یک ابزار مؤثر در ارزشیابی تکوینی بنگریم این نمایشنامه‌ها و نمایش‌ها به ما این امکان را می‌دهد مفهومی را که در حین آموزش در ذهن دانش‌آموزان شکل گرفته است، مشاهده کند و اگر سو تفاهم‌هایی در آموخته‌ها وجود دارد در حین اجرای نمایش احساس و معلم می‌تواند با اشاره به آن‌ها به رفع این سوء تفاهم‌ها و تفهیم بهتر کمک کند و در نتیجه پایداری یادگیری ایجاد شود

- روش اجرا: اجرای دروسی که به صورت مکالمه‌اند مانند اسرین و آیلار و ... پایه عربی هشتم

- اجرای دروسی که به صورت «فابل (زبان حیوانات) و ادبیات تمثیلی» در کتاب آمده است به شکل صورتک‌ها و نمایشنامه عروسکی مانند: «الدرس الرابع - پایه هشتم»

و یا روش تقلید صدا مانند «الدرس الثامن - پایه هفتم / تقلید صدای مادر بزرگ و نوه‌اش»

۵- تهیه روزنامه دیواری در ارزشیابی مستمر

۶- روش درگیر ساختن دانش آموزان

در این روش ارزشیابی قبل از شروع آموزش، سؤالاتی را طرح می‌کردم و دانش‌آموزان با مطالعه به مکاشفه در مباحث آموزشی پرداخته و مجهولات را معلوم می‌ساختند.

در این روش معلم قبل از متن خوانی سوا لاتی را به زبان عربی می‌پرسد و از آنها می‌خواهد که برای یافتن پاسخ سؤالات متن را مطالعه، سپس ترجمه و پاسخ سؤالات را با استفاده از متن استخراج نمایند سپس به بازخوردهای اصلاحی می‌پردازد. در این شیوه دانش‌آموز به نوعی اقدام به خود سنجی می‌نماید و به میزان مهارت خود در بخش ترجمه و درک و فهم متن پی می‌برد.

- تقویت مهارت خوب سؤال کردن

ما با سؤال کردن، همه چیز را می‌آموزیم و جالب آنکه از همان روزگاران کهن افرادی صاحب اندیشه همچون سقراط (فیلسوف بزرگ) بر همین اساس، آموزه‌های خود را عملی می‌کردند. این مهارت به‌گونه‌ای است که در آن، معلم فقط سوا لاتی می‌پرسد و با آن سؤالات، توجه دانش‌آموزان را جلب می‌کند و موجب می‌شود آن‌ها بیندیشند تا به پاسخ مقبولی دست یابند.

در این روش بر اساس بارمی که من در جلسات پیش‌تر به دانش‌آموزان ابلاغ می‌کنم و آن‌ها اقدام به طراحی سؤال می‌کنند و در بالای ورقه نام طراح توسط خود طراح نوشته می‌شود سپس معلم در فرصتی که در جلسه آزمون برای مطالعه می‌دهد، شخصاً سؤالات را مورد بازنگری قرار می‌دهد و به‌صورت تصادفی برگه‌ها را برای پاسخگویی در اختیار دانش‌آموزان می‌گذارد و بعد از پایان آزمون ۵ نمره به نحوه طراحی سؤال و ۱۵ نمره به نحوه پاسخگویی به سؤالات نمره تعلق می‌گیرد.

این نوع ارزشیابی را با مدل‌های مختلف می‌توان اجرا کرد:

الف: ابتدا دانش‌آموز سؤالات را به‌صورت فردی پاسخ می‌دهد و به نقاط ضعف و قوت خود پی می‌برد؛ سپس در گروه به برطرف کردن نقاط ضعف خود می‌پردازند

ب: سپس دانش‌آموزان سؤالات را به‌صورت گروهی پاسخ می‌دهند و بعد از آن که پاسخ‌ها را از هم‌کلاسی خود می‌آموزند؛ همان سؤالات را به‌صورت فردی پاسخ می‌دهند.

ج: در این روش سرگروه‌ها در منزل اقدام به طراحی سؤال نموده و بعد از بازنگری معلم یا گروه خود را با همان سؤالات مورد ارزیابی قرار می‌دهند یا به‌فیدقرعه سؤالات سرگروه‌ها بین گروه‌های مختلف توزیع و به‌صورت گروهی پاسخ داده می‌شود.

د: در این روش اعضای گروه به‌صورت تصادفی در کنار هم قرار می‌گیرند و با اشلی که معلم تعیین می‌کند اقدام به طراحی سؤال می‌کنند سپس سؤالات به شکل تصادفی در بین گروه‌ها توزیع و دانش‌آموزان در گروه بدان پاسخ می‌دهند. همه پاسخ‌ها نوشته می‌شود بدون آنکه کسی مسخره شود سپس سرگروه‌ها پاسخ‌ها را جمع‌بندی و بهترین پاسخ‌ها انتخاب می‌شود.

- روش ارزشیابی باز

فرصتی است که در این روش ارزشیابی را در اختیار دانش‌آموزان قرار می‌دهم تا هنگام آزمون و ارزشیابی بتوانند از کتاب درسی و سایر منابع مرتبط دیگر به صورت فردی یا گروهی استفاده نمایند.

برای اجرای این روش می‌توان ابتدا سؤالات را در اختیار دانش‌آموز قرار داده و بعد از پاسخگویی و پی بردن به نقاط ضعف توسط خود او، از او خواست تا در یک محدوده زمانی مشخص، پاسخ را از دوستان خود بپرسد یا به کتاب مراجعه کند؛ و بعد از پایان مهلت آزمون، سؤالات به صورت شفاهی توسط معلم پرسیده می‌شود.

- روش ارزشیابی در منزل: (طراحی تکالیف و ارزشیابی عملکردی)

در این روش سؤالات را در اختیار دانش‌آموزان قرار داده و آن‌ها مختارند با استفاده از کلیه منابعی که در اختیار دارند به سؤالات پاسخگو باشند و جواب آن را یاد بگیرند و در جلسه بعد به معلم تحویل دهند و معلم از همان سؤالات در کلاس آزمون کتبی برگزار می‌کند که روش نمره دهی ۲ - ۲ است بدین صورت که در صورت پاسخ کامل نمره ۲ مبذول می‌شود در غیر این صورت حتی اگر جزئی‌ترین ایراد در پاسخگویی باشد نمره ۲ منظور می‌گردد. (چرا صفر نه؟ چون از نظر روانی عدد خوبی نیست).

- روش خودسنجی و همسال سنجی (مهارت مسئولیت‌پذیری)

در این روش ارزشیابی دانش‌آموزان از عملکرد و فعالیت‌های یادگیری خودش و همسالانشان ارزشیابی می‌شوند هدف این دو روش ایجاد احساس مسئولیت بیشتر نسبت به یادگیری خود و همسالان است.

این دو روش را می‌توان به صورت‌های زیر اجرا نمود بعد از برگزاری آزمون، ورقه دانش‌آموز توسط خود او یا توسط همکلاسی او یا توسط سرگروه‌ها با راهنمایی‌های معلم تصحیح می‌گردد که برای ا

صلاح ورقه به وسیله سرگروه‌ها و همکلاسی‌ها به خاطر عدم شناسایی ورقه‌ها کدگذاری می‌شود.

خود سنجی

نوع	گویه‌ها	کاملاً موافقم	موافقم	کاملاً مخالفم	مخالفم
1	من در بخش روخوانی و روانخوانی مشکل ندارم				
2	یادگیری لغات کار بسیار ساده‌ای است .				
3	من از ترجمه جملات و عبارات عربی به زبان فارسی لذت می‌برم .				
4	یادگیری قواعد به نظرم کار آسانی است به همین دلیل من قواعد را خوب یاد می‌گیرم و تمایز را به راحتی حل می‌کنم .				
5	کارهایی که برای بهتر شدن وضعیتم باید انجام دهم عبارتند از :				

- تقویت مهارت تفکر

مهارت تفکر از جمله مهارت‌های یادگیری است که با سایر مهارت‌های دیگر از جمله مهارت طبقه‌بندی، فرضیه‌سازی، مدیریت توجه، تعمیم دادن و... ارتباط دارد و در درک محتوای آموزشی، انتخاب روش علمی، اقدام به تجزیه و تحلیل، یادگیری مؤثر در عمل و درک و فهم رخدادها تأثیر مستقیم دارد.

روش‌های تدریس سنتی و غیرفعال قادر نیستند دانش‌آموزان را به تفکر وادارند و در آن‌ها خلاقیت ایجاد نمایند و آن را پرورش دهند. اگر دانش‌آموز یا یادگیرنده، بتواند موضوع و محتوا آموزشی را به‌گونه‌ای درک و فهم کند که آن را در زندگی و جامعه‌اش به کار بگیرد و بین آن‌ها پیوند ایجاد کند، نه تنها آن مطلب آموخته را فراموش نمی‌کند بلکه علاقه‌اش به یادگیری، روز به روز بیشتر می‌شود و به کسب اطلاعات جدیدتری ترغیب و رهنمون می‌شود.

چنانکه گفته‌اند: «تفکر مهارت در کار است که از طریق آن، هوش بر تجربه ما تأثیر می‌گذارد.» (نیک

در این روش از دانش‌آموزان خواسته می‌شود تا با استفاده از کلمات اشاره‌ای که در کتاب آمده است؛ و یا کلمات استفهامی و... جمله‌سازی کنند یا جملاتی با ترجمه نادرست در اختیار دانش‌آموزان قرار داده می‌شود و از آن‌ها خواسته می‌شود تا موارد نادرست را شناسایی و به اصلاح برگردان فارسی بپردازند. مثال دیگر آنکه، داستانی با افعال ماضی، مضارع، امر، نهی و... طراحی می‌شود و از آن‌ها خواسته می‌شود تا موارد غلط را تشخیص و درست آن را بنویسند. یا اجرای عملی بخش مکالمات و ترجمه متن خودساخته معلم به زبان فارسی توسط دانش‌آموزان

-روش استفاده از انواع تکالیف درسی:

در این روش ارزشیابی به صورت تکالیف مختلف در اختیار دانش‌آموزان قرار می‌دهم مانند تکالیف تمرینی، تکلیف آماده‌سازی و آمادگی، تکالیف بسطی و امتدادی، تکالیف خلاقیتی، تکالیف فرآیند محور

روش اجرا: کلمات بدون نقطه «هل»، یا یک نقطه «من» یا دونقطه «کنز» و ... را استخراج و جمله بسازید. (تکلیف خلاقیتی)

ساخت آلبوم عربی، لوحه‌ی حیوانات، فلش کارت و...؛ که به آن (تکلیف بسطی و امتدادی) گفته می‌شود.

این نوع تکالیف، سطح علمی دانش‌آموز را تقویت کرده و دانش، مهارت و تجربه آن‌ها را توسعه می‌دهد.

– روش ساعت دیواری در ارزشیابی:

در این روش با بردن ساعت دیواری در بخش ساعت‌شماری، بی‌آنکه حرفی بز نم عقربه‌ها را بر اساس ساعت موردنظر خود تنظیم می‌کردم و از دانش‌آموزان می‌پرسیدم.

۱۶- تقویت مهارت گوش دادن

فراگیران می‌توانند از طریق گوش دادن و تمرکز یافتن بر شنیده‌های خود اطلاعات خود را کسب نمایند و تصویری را که در اثر آن پیدا می‌کنند، تحلیل و ارزشیابی نمایند و در فرایند یادگیری، نقشی پویا و فعال داشته باشند. البته نباید فراموش کرد که «شمار اندکی از مردم شنوندگان خوبی هستند. شنونده‌ی خوب نه در میان حرف کسی می‌پرد و نه در قضاوت شتاب می‌کنند و نه می‌نشینند فرمول تعیین کنند.» (نیک منش، ۱۳۸۴)

ارزشیابی با «نعم، لا / بله، خیر» + «لماذا: چرا»:

در این روش سوا لاتی به صورت مفهومی از بخش درک مطلب طراحی می شود و دانش آموزان با گوش دادن در پاسخ «نعم، لا» با شرح دلیل آن به سؤالات پاسخ می دهند.

- روش کف زدن برای ارزشیابی:

در این روش برای ارزشیابی از اعداد ترتیبی در پایه هفتم از آن ها خواستم تا بر اساس کف زدن دستم عدد مورد نظر را بگویند. یک بار کف زدن معلم، گفتن کلمه «واحد» به معنی «یک» توسط دانش آموزان و دو بار دست زدن معلم، گفتن کلمه «اثنا» به معنی «دو»: لازمه پاسخ صحیح دادن به سؤالات خوب گوش کردن به سؤالات معلم است.

همه این فعالیت ها زمانی می توانند نتیجه بخش باشند که بتوانند با پیش زمینه های اصلی آموزش و تعاملات سازنده معلم و شاگرد همراه شوند و در یادگیری و فرایند آموزش، اثر مستقیم بگذارند.

نتیجه گیری

داشتن یک برنامه درسی و طرح درس ویژه در تدریس در کنار رفتار مناسب خود معلم، می تواند در بهبود ویژگی های ذهنی دانش آموزان و علاقه مندی و خلاقیت دانش آموزان بسیار مؤثر باشد.

یادگیری در اثر روش های فعال و مشارکتی و گروهی به یک لذت درونی، جذاب و به دور از خستگی و با شور و نشاط منجر می شود و انس و الفت، صمیمیت بین معلم و متعلم را ایجاد می کند و فراگیران را مشتاق فهمیدن و فکر کردن می کند.

از میان برداشتن موانع، برنامه ریزی های مناسب و ایجاد انگیزه و انقلابی درونی در باورهای غلط معلمین در استفاده از روش های تکراری و غیرفعال می تواند سرآغازی برای ترویج و گسترش روش های فعال تدریس باشد.

استفاده از برخی روش های تکمیلی و خلاقانه در قالب های متفاوت می تواند بر جذابیت روش های به کار گرفته شده در درس بیفزاید و یادگیری را تقویت و تثبیت نماید.

راه های پیشنهادی جهت ترویج شیوه های جذاب و فعال در تدریس

۱. شناخت کافی معلمان نسبت به انواع روش های فعال و جذاب

۲. فراهم ساختن بستر مناسب برای اجرای روش‌های فعال به جهت فرصت، امکانات کافی و تنظیم برنامه‌ها و موقعیت‌های مناسب

۳. تشویق و فعال‌سازی معلمان در جهت به‌کارگیری و استفاده از شیوه‌های جذاب و فعال

۴. در اختیار گذاردن مطالب و منابع مربوطه به‌روز و دسترسی آسان به آن

۵. از میان برداشتن موانعی که از طریق سیستم اداری و بخش‌نامه‌های آموزش و پرورش و مسئولین ایجاد می‌شود؛ همانند محدودیت‌های زمانی (و تداخل برنامه‌ها) و امکانات، تکیه بر محفوظات و نه دانسته‌ها در ارزشیابی‌ها

۵. مجهز ساختن مراکز آموزشی به امکانات و تکنولوژی روز

۶. استفاده اساتید دانشگاه‌ها و اساتید دوره‌های ضمن خدمت از روش‌های جذاب و فعال، به‌طور عملی (چراکه اغلب معلمان به علت و یا به بهانه نداشتن فرصت و امکانات کافی و مناسب، خود از به‌کارگیری روش‌های فوق، استقبال لازم را نمی‌کنند).

منابع

قرآن

نهج البلاغه

ادوارد، دوبونو، (۱۳۸۷)، درس‌های درست اندیشیدن، ترجمه ملک‌دخت قاسمی نیک‌منش، تهران، اختران

پاک، مصطفی، (۱۳۸۴)، درآمدی بر روش‌ها و فنون تدریس، قم، شرکت تعاونی علم‌گستر کریمه.

جان، پی، کیوز، (۱۳۷۶)، دنیای یادگیری در مدرسه، ترجمه فرخ لقا ززین دانا، تهران، وزارت آموزش و پرورش، پژوهشکده تعلیم و تربیت.

حیدری، حسن، (۱۳۸۷)، نوآوری و شکوفایی، قم، سبط النبوی.

سلیمانی، افشین، (۱۳۸۵)، *کلاس خلاقیت*، تهران، انجمن اولیا و مربیان.

سالی براون، کارولین، ارام ییل ریس، (۱۳۸۳)، *راهنمای تدریس مؤثر*، ترجمه کورش فتحی واجارگا، تهران، آیش.

سیف، علی اکبر، (۱۳۸۳)، *روانشناسی پرورشی*، تهران، آگاه.

سیف، علی اکبر، (۱۳۷۶)، *روش‌های یادگیری و مطالعه*، تهران، دوران.

شمیسا، علی، (۱۳۸۸)، *خلاقیت و نوآوری*، تهران، ذهن آویز.

شعاری‌نژاد، علی اکبر، (۱۳۸۲)، *نقش فعالیت‌های فوق برنامه در تربیت نوجوانان*، تهران، اطلاعات.

شعبانی، حسن، (۱۳۸۲)، *مهارت‌های آموزش و پرورش (روشها و فنون تدریس)*، تهران، سمت.

طباطبایی، محمد حسین، (۱۳۸۵)، *سنن النبی (ع) آداب و سنن و روش رفتار پیامبر گرامی اسلام*، ترجمه عباس عزیزی، قم، ام ابیها.

فضلی خانی، منوچهر، (۱۳۸۲)، *راهنمای علمی روش‌های مشارکتی و فعال در فرایند تدریس*، تهران، آزمون نوین.

کدیور، پروین، (۱۳۸۲)، *روانشناسی تربیتی*، تهران، سمت.

لقمانی، احمد، (۱۳۸۵)، *موضوعات و شیوه‌های گفتگو با نسل جوان*، قم، بهشت بینش.

آقازاده، محرم، (۱۳۸۲)، «*راهنمای آموزش مهارت تفکر*»، رشد تکنولوژی آموزشی، ۱۴۷.

بهبزاد، صادق، (۱۳۸۱)، «*جایگاه و اهمیت درس دینی و عوامل تغییر آن در سال اول دوره متوسطه*»، رشد آموزش معارف اسلامی، ۵۱.

شریفان، احمد، (۱۳۹۵)، «*کاربرد نظریه‌های یادگیری در کلاس درس*»، رشد تکنولوژی آموزشی، ۲۵۹.

گندم کار، دنیا، (۱۳۹۳)، «*فعالیت‌های فوق برنامه مدارس*»، فرصتی برای تربیت فرهنگی دانش‌آموزان، تربیت شماره ۲۷۷.